

Vad är problemet? Röster om hållbarhet från periferin

Elisabeth Wollin Elhouar, lektor i etnologi vid institutionen för historia och samtidsstudier, Södertörns högskola

Vad är etnologi?

– Etnologer forskar om folks liv. Vi vill bidra till en alternativ förståelse för det stora som pågår i det lilla. Vi intresserar oss för hur vår tidsanda kommer till uttryck i det lilla vardagsperspektivet, inledde Elisabeth.

Inom etnologin, tidigare kallat folklivsforskning, studeras hur vi människor lever våra liv, betar oss och handlar i vår vardag, hur våra livsvillkor ser ut och hur dessa relaterar till övergripande samhällsstrukturer, normer, värderingar och föreställningar. Inom etnologin är tidsanda, historia, plats och tidsspecifika diskurser viktiga.

Etnologer använder sig av djupintervjuer och observationer genom fältarbete och också arkivstudier. Begreppen kön, genus, klass och etnicitet är centrala.

Ämnet folklivsforskning uppstod då industrialiseringen kom. Det fanns en rädsla för att all kunskap om hur människan levde i bondesamhället skulle gå förlorad. Institutioner som Nordiska museet (första utställning 1873, museet öppnade 1907) och Skansen (grundad 1891) uppstod. Folklivsforskningen arbetade nära museerna. Forskarna begav sig ut i hela landet och samlade in berättelser om hur man levde på landsbygden, man samlade också in och dokumenterade jordbruksverktyg.

– Man ägnade sig åt kulturarvbevarelse.

På 1970-talet började folklivsforskarna ägna sig mer åt lokalsamhällestudier, inspirerade av främst brittiska socialantropologer. Man åkte ut till lokalsamhällen, fiskesamhällen och bruksorter och gjorde studier på plats. Begreppet plats var ett centralt.

På 1990-talet blev begreppet plats omodernt. Nu skulle man i stället studera fenomen, identitet och kulturyttringar som ungdoms-, barn- och subkulturer, identitet och etnicitet.

Runt 2010 kom plats tillbaka som begrepp. Etnologer börjar åter ägna sig åt att studera hur det platsspecifika är relevant för olika livsvillkor. Lokalsamhällen studeras, men på lite annorlunda sätt och med andra teorier än tidigare.

Vad är plats, centrum och periferi?

Begreppet plats kan ses som en erfarenhet, som ett rum för händelse. Platsen föregår kulturella yttringar – den kommer först, sedan kommer människorna och kulturella uttryck. Begreppet kompletterar centrum- och periferibegreppet, som kan ses som strukturellt. Plats är också lokalspecifikt, det som händer på en plats sker i regel inte på en annan plats, samtidigt. Plats definierat på detta sätt kan komplettera och nyansera de strukturella förklaringarna centrum och periferi. Begreppen plats och glesbygd länkar in i denna teoretiska förståelse.

Immanuel Wallerstein och Samir Amin (världssystemteorin, 1987) belyste utbytesrelationen och asymmetrin mellan platser. De befäste att periferier står i beroende till centra. Att använda denna tolkning av centrum och periferi analytiskt synliggör maktrelationer och ojämlika mönster kopplade till plats. Samtidigt är det viktigt att nyansera denna användning av begreppet centrum – periferi. Det är relativt. En plats kan vara både centrum och periferi, beroende på vad man jämför med. Centralorten Strömsund är till exempel centrum för många som bor i och runt den, men perifer relaterat till Östersund.

Landsbygdsforskare poängterar ofta vikten av att inte romantisera landsbygden. I stället ska landsbygdens särskildhet i fråga om utsatthet och utanförskap belysas. Syftet är att förändra sociala orättvisor. Termen glesbygd laddas ofta negativt. Den är kopplad till periferi, associeras med brist och avsaknad. Centrum laddas ofta positivt, med välstånd, utveckling.

Richard Florida, ledande inom urbanitetsstudier, har bidragit till bilden att all utveckling sker i staden och att det inte går att bo i glesbygden. Det är en svartvit bild.

Centrum och periferi-begreppet användes mycket på 70-talet, men inte efter det.

– Vi fick en annan tid med globaliseringsprocesser och en utbredd marknadsliberalism. Då tittar man inte på denna typ av relation. Nu har det återigen blivit aktuellt att analysera relationer kopplade till plats. Man har sett att platsen har betydelse, mycket av det som kan diskuteras som orättvisa följer

geografiska mönster. Det visas till exempel i studier av organhandel, de som köper respektive säljer befinner sig på olika platser.

Stad och landsfrågan är också en fråga om klyftor och ojämlika förhållanden som följer geografiska mönster, till viss del. Det råder en ojämlik maktsituation, men man kan inte stanna där.

– Verkligheten är inte bara det. Variationerna är viktiga att studera. Det rurba perspektivet är ett försök att luckra upp det statiska konstaterandet att det råder en ojämlik maktsituation, och göra det mer dynamiskt.

Några exempel på upplevelse av periferi och hållbarhet

Elisabeths avhandling från 2008 handlar om hur hållbarhet upplevdes i de norrländska kommunerna Strömsund och Örnköldsvik och hur upplevelserna relaterade till retoriken och diskursen om hållbarhet inom politiken. Hållbarhet var då inte ett allmänt vedertaget och etablerat begrepp. Elisabeth rörde sig empiriskt kring hur människorna som bodde där upplevde sina liv utifrån tre teman: Rum och rörelse, arbetsliv och fritidsliv samt tid och tempo.

Hur upplevde människor klassificerade som perifera, periferi?

En vanlig, representativ upplevelse var:

”Vi hör ständigt den här devisen om att det går bra för Sverige. Frågan är då om vi verkligen tillhör Sverige, vi här uppe.”

”Politiken försvårar, fördyrar.”

”Politiken är glesbygdsfientlig.”

Många delade upplevelsen av ett nationellt utanförskap, en känsla av att den statliga makten motarbetade glesbygden. Uppfattningarna av politisk marginalisering är inte nya. De hänger ihop med strukturomvandlingarna. När urbaniseringen skedde inleddes en snabb modernisering av landet, med industrialisering och förändrade bosättningsmönster som gjorde att människor fick flytta ifrån. Till en början gynnades Norrlands län av industrialiseringen, små industriorter växte upp runt naturresurser som skog och vattenkraft. Men det

höll inte så länge. Efter andra världskriget, då expanderade industrialiseringen till fördel för de större orterna och städerna. Småbruken lades ner, människor tvingades flytta.

Urbaniseringsprocesserna har förändrat landsbygden och också skapat ett utanförskap för många av de som bor kvar. Upplevelser av hållbarhet handlar till stor del om att kunna välja var man vill bo, att bo kvar i sin by om man vill och inte tvingas flytta.

Annie förklarar varför hon har valt att bo i sin hemby:

”Det är för att jag trivs här. Det som jag vill göra finns här. Med närheten till skogen och fjällen och friheten. Att inte känna sig instängd, det är jätteviktigt för mig. Jag tycker att det är roligt att resa till städer också men jag hör inte hemma där. Jag trivs bättre där jag får tänka fritt och har högt i tak. Det är mest kreativt om jag får vara på en sådan här plats. Och det påverkar det jag håller på med; om jag vill skriva, då måste jag vara på en sådan här plats.”

I detta sammanhang är ett arbete centralt. För att kunna bo kvar måste man ha ett arbete.

Per-Åke från Hoting berättar:

”Arbetsförmedlingen erbjöd arbete på konservfabrik i Skåne, skofabrik i Härnösand och glasbruk i Orrefors, och det lät mest spännande. Jag och min tvillingbror åkte dit, 16 år gamla. Det gick bra, jag träffade min fru där, jag jobbade där till 1983, blev mästare till sist. Sen jobbade jag som resare, som säljare i Stockholm nåt år. Sen här då.”

”Han (Ivars bil) höll på att expandera när jag var uppe en sommar. Vi har känt varandra sen vi var små, bodde i samma by. Sen funderade jag inte så mycket mer på det. Vi hade hus och allt man har i Orrefors, frun hade jobb. Sen ringde Ivar, i september tror jag det var, och jag har aldrig funderat så värst länge på saker så i princip så bestämdes det där och då i telefonen på fem minuter. Jag lade handen för luren och frågade frun: Vill du flytta till Hoting? Ja, sa hon, fixa ett jobb. Så jag frågade Ivar om jobb till henne också. Ja, sa han.”

– En olycklig effekt av urbaniseringens rörliga arbetsmarknad är att den samtidigt skapar perifera platser, som i stora delar hamnar utanför rörelserna. Ett konkret uttryck för utanförskapet är få arbetstillfällen. Att ha ett arbete uppfattas som det primära. Att dessutom få arbeta hemmavid blir åtråvärd livskvalitet. Vad man jobbar med kan lätt hamna i skuggan av var man jobbar.

Vi diskuterade runt borden, vad fick vi syn på?

– Hur upplever man själv att det är att bo på landet? Jag ser att vi har olika bilder som kan krocka, beroende på hur vi upplever platsen. Där jag bor går lanthandeln bättre än någonsin, man har rustat förskolan och lekparken. När jag pratar med de som bodde där på 60-talet, som har en bild av hur det borde se ut, ser jag att våra bilder om samma plats skiljer sig.

– Det finns en bild av att inflyttarna, de som kommer utifrån, är de som hittar på, ser möjligheter att starta företag och verksamheter. Jag skulle vilja titta på det lite mer och få mer kunskap om det.